

EKSPORT VA IMPORTDA TRANSPORT LOGISTIKASINING AHAMIYATI

Bazarova Sevinch Salim qizi
magistr, Navoiy davlat konchilik
va texnologiyalar universiteti

Annotatsiya: Mazkur maqolada eksport va import operatsiyalarining samaradorligini ta'minlashda transport logistikasining tizimli o'rni chuqur tahlil qilinadi. Logistika jarayonlarining texnik va tashkiliy jihatlari, xususan, transport marshrutlarini optimallashtirish, multimodal tashish tizimlari, bojxona integratsiyasi hamda raqamli texnologiyalarni qo'llash masalalari ko'rib chiqiladi. Shuningdek, amaldagi tizimdagi asosiy muammolar aniq va uzil-kesil shaklda yoritilib, ularni bartaraf etishga qaratilgan ilmiy-amaliy takliflar ishlab chiqiladi.

Kalit so'zlar: transport logistika, multimodal tashish, eksport-import, ta'minot zanjiri, tranzit, bojxona integratsiyasi, raqamlashtirish

Аннотация: В данной статье проводится углублённый анализ системной роли транспортной логистики в обеспечении эффективности экспортно-импортных операций. Рассматриваются технические и организационные аспекты логистических процессов, включая оптимизацию транспортных маршрутов, мультимодальные транспортные системы, интеграцию таможенных процедур, а также применение цифровых технологий. Кроме того, чётко и всесторонне выявляются ключевые проблемы существующей системы и разрабатываются научно-практические рекомендации, направленные на их устранение.

Ключевые слова: транспортная логистика, мультимодальные перевозки, экспорт-импорт, цепочка поставок, транзит, таможенная интеграция, цифровизация.

Abstract: This article provides an in-depth analysis of the systematic role of transport logistics in ensuring the efficiency of export and import operations. The technical and organizational aspects of logistics processes are examined, including route optimization, multimodal transportation systems, customs integration, and the application of digital technologies. Furthermore, the key challenges within the current system are clearly and comprehensively identified, and practical scientific recommendations aimed at addressing these issues are developed.

Keywords: transport logistics, multimodal transportation, export-import, supply chain, transit, customs integration, digitalization.

Kirish. Hozirgi global iqtisodiy tizimda davlatlarning raqobatbardoshligi nafaqat ishlab chiqarish hajmi yoki resurs salohiyati bilan, balki mahsulotlarni xalqaro bozorlarga tezkor va samarali yetkazib berish imkoniyati bilan ham belgilanadi. Shu nuqtai nazardan, transport logistikasining rivojlanganlik darajasi eksport-import operatsiyalarining ajralmas tarkibiy qismi sifatida namoyon bo'ladi. Logistika tizimi faqatgina yuk tashishni tashkil etish bilan cheklanmay, balki ta'minot zanjirining barcha bosqichlarini — omborlash, qayta yuklash, marshrutlash, bojxona rasmiylashtiruv va yakuniy yetkazib berish jarayonlarini o'z ichiga oladi.

Bundan tashqari, zamonaviy logistika konsepsiyasi integratsiyalashgan yondashuvni talab etadi. Ya'ni, transport vositalari, infratuzilma, axborot tizimlari va boshqaruv mexanizmlari yagona tizim sifatida faoliyat yuritishi lozim. Ayniqsa, eksport va import operatsiyalarida vaqt omili hal qiluvchi ahamiyatga ega bo'lib, har qanday kechikish mahsulot tannarxining oshishiga, shartnomaviy majburiyatlarning buzilishiga va natijada iqtisodiy zarar keltirib chiqaradi. Shu sababli transport logistikasini ilmiy asosda optimallashtirish dolzarb masala hisoblanadi.

Asosiy qism. Transport logistikasining texnik mohiyati yuk oqimlarini samarali boshqarish, transport marshrutlarini optimallashtirish va resurslardan maksimal darajada foydalanishni ta'minlashdan iborat. Xususan, multimodal tashish tizimlari — ya'ni bir nechta transport turlarining yagona logistika zanjirida uyg'unlashuvi — xalqaro savdoda keng qo'llanilmoqda. Bunday tizimlar yuklarni masofaga, vaqtga va xarajatlarga qarab optimal tarzda yetkazib berish imkonini yaratadi. Shu bilan birga, logistika markazlari va "quruq portlar" tashkil etilishi yuklarni qayta ishlash tezligini oshiradi hamda transport oqimlarini muvofiqlashtirishga xizmat qiladi.

Axborot texnologiyalarining joriy etilishi logistika samaradorligini sezilarli darajada oshirmoqda. Masalan, GPS monitoring, real vaqt rejimidagi kuzatuv tizimlari, elektron hujjatlashtirish va avtomatlashtirilgan bojxona tizimlari yuk harakatini aniq nazorat qilish imkonini beradi. Natijada logistika operatsiyalarida inson omili kamayib, xatoliklar va ortiqcha xarajatlar qisqaradi.

Shunga qaramay, eksport va import jarayonlarida transport logistikasiga oid muammolar tizimli xarakterga ega bo'lib, ular quyidagicha aniq ifodalanadi. Avvalo, transport infratuzilmasining nomutanosib rivojlanganligi logistika samaradorligini keskin pasaytiradi. Ayrim hududlarda temir yo'l va avtomobil yo'llarining yetarli darajada rivojlanmaganligi yuk tashish muddatining uzayishiga olib kelmoqda. Ikkinchidan, bojxona rasmiylashtiruv jarayonlarining murakkabligi va ko'p bosqichliligi logistika zanjirida ortiqcha vaqt yo'qotilishiga sabab bo'lmoqda. Uchinchidan, logistika tizimlarining raqamlashtirish darajasi past bo'lib, bu esa yuk oqimlarini samarali boshqarish imkoniyatlarini cheklaydi. To'rtinchidan, transport xarajatlarining yuqoriligi eksport qilinayotgan mahsulotlarning raqobatbardoshligini

pasaytiradi. Nihoyat, malakali logistika mutaxassislarining yetishmasligi mavjud tizimni samarali boshqarishda jiddiy to'siq bo'lib qolmoqda.

Tadqiqot metodologiyasi. Mazkur muammolarni bartaraf etish uchun kompleks yondashuv talab etiladi. Eng avvalo, transport infratuzilmasini modernizatsiya qilish, jumladan, strategik ahamiyatga ega yo'llar va logistika markazlarini rivojlantirish zarur. Shu bilan birga, bojxona jarayonlarini to'liq raqamlashtirish va "yagona oyna" tizimini keng joriy etish orqali ortiqcha byurokratik to'siqlarni bartaraf etish mumkin. Bundan tashqari, logistika tizimiga sun'iy intellekt va umumiy ma'lumotlar asosidagi boshqaruv texnologiyalarini joriy etish yuk oqimlarini oldindan prognoz qilish va optimal qarorlar qabul qilish imkonini beradi. Kadrlar tayyorlash masalasiga ham alohida e'tibor qaratilib, logistika sohasida zamonaviy bilim va ko'nikmalarga ega mutaxassislarni yetishtirish muhim hisoblanadi.

Transport logistikasining nazariy asoslari. Transport logistika — bu yuklarni tashish, saqlash, qayta ishlash va yetkazib berish jarayonlarini boshqaruvchi tizimdir. Tadqiqotchilar logistikaning asosiy vazifasi mahsulotlarni kerakli joyga, kerakli vaqtda va minimal xarajat bilan yetkazishdan iborat ekanligini ta'kidlaydilar. So'nggi yillarda olib borilgan tadqiqotlarda logistika tizimining rivojlanishi eksport hajmini oshirishga xizmat qilishi ko'rsatib o'tilgan. Xususan, "Transportation as a Service for International Trade in Uzbekistan" maqolasida transport xizmatlari xalqaro savdoning asosiy tarkibiy qismi ekanligi va eksport-import faoliyatining samaradorligi transport tizimining rivojlanishiga bog'liqligi qayd etilgan.

Eksport salohiyatini oshirishda logistikaning roli. Ilmiy manbalarda transport infratuzilmasining rivojlanishi eksport salohiyatini oshirishda muhim omil sifatida baholanadi. Xususan, O'zbekiston misolida olib borilgan tadqiqotlarda temiryo'l va avtomobil transporti orqali tashilayotgan yuk hajmlarining ortishi tashqi savdo ko'rsatkichlariga ijobiy ta'sir qilayotgani ko'rsatib berilgan.

Qosimova Dilorom Sobirovnaning ilmiy ishida transport infratuzilmasini modernizatsiya qilish, logistika markazlarini rivojlantirish va bojxona jarayonlarini raqamlashtirish eksport raqobatbardoshligini oshirishi ta'kidlangan.

Bundan tashqari, logistika tizimidagi samaradorlik quyidagi natijalarga olib keladi:

- mahsulot tannarxining kamayishi;
- eksport yetkazib berish muddatining qisqarishi;
- xalqaro bozorlarda raqobatbardoshlikning ortishi;
- tranzit salohiyatining kuchayishi.

Import jarayonlarida transport logistikasining ahamiyati. Import operatsiyalarida ham transport logistikasining o'rnini katta hisoblanadi. Tovarlarini xorijiy davlatlardan tez va xavfsiz olib kirish ishlab chiqarish jarayonlarining uzluksizligini ta'minlaydi. Logistika tizimidagi kamchiliklar esa bojxona punktlarida

ortiqcha kutishlar, transport xarajatlarining oshishi va mahsulot yetkazib berishdagi kechikishlarga sabab bo'ladi.

Abrorjon Kucharov va hamkorlari tomonidan olib borilgan tadqiqotda O'zbekistonda transport-logistika sohasidagi muammolar sifatida transport vositalarining eskirishi, yo'l infratuzilmasining yetarli emasligi va chegara punktlaridagi kutish vaqtlarining uzoqligi ko'rsatib o'tilgan.

O'zbekiston transport-logistika tizimining rivojlanish istiqbollari. Adabiyotlarda O'zbekistonning geografik jihatdan dengizga chiqish imkoniyati yo'qligi transport logistikasini yanada muhimlashtirishi qayd etiladi. Shu sababli mamlakat uchun xalqaro transport koridorlarini rivojlantirish strategik ahamiyat kasb etadi.

Tadqiqotchilar quyidagi yo'nalishlarni ustuvor deb hisoblaydilar:

1. Xalqaro multimodal transport tizimlarini rivojlantirish;
2. Logistika markazlari sonini ko'paytirish;
3. Bojxona xizmatlarini raqamlashtirish;
4. Temiryo'l infratuzilmasini modernizatsiya qilish;
5. Tranzit koridorlarini kengaytirish.

"Transport logistika va eksport salohiyati" nomli maqolada Yevropa davlatlarining ilg'or logistika tajribalarini O'zbekiston sharoitida qo'llash imkoniyatlari tahlil qilingan.

Adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, transport logistika tizimi eksport va import operatsiyalarining samaradorligini belgilovchi asosiy omillardan biridir. Rivojlangan logistika infratuzilmasi tashqi savdo hajmini oshirish, transport xarajatlarini kamaytirish va mahsulotlarni tezkor yetkazib berishni ta'minlaydi. O'zbekiston sharoitida transport koridorlarini rivojlantirish, bojxona tizimini raqamlashtirish va logistika markazlarini ko'paytirish eksport-import faoliyatining samaradorligini oshirishga xizmat qiladi.

Xulosa. Xulosa qilib aytganda, transport logistikasining samarali tashkil etilishi eksport va import operatsiyalarining barqaror va raqobatbardosh amalga oshirilishida hal qiluvchi omil hisoblanadi. Logistika tizimida mavjud infratuzilmaviy, tashkiliy va texnologik muammolarni tizimli ravishda bartaraf etish orqali tashqi savdo hajmini oshirish, tranzit salohiyatini kuchaytirish va milliy iqtisodiyotning global bozordagi mavqeini mustahkamlash mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Qosimova, D.S. O'zbekistonda eksport salohiyatini oshirishda transport logistikasini rivojlantirish yo'nalishlari // Marketing Journal. – 2023. – №4. – B. 45–52.

2. Kucharov, A., Kamalova, E. O‘zbekiston Respublikasida bojxona faoliyatida transport logistikasining ahamiyati va rivojlanish yo‘nalishlari // Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar. – 2022. – №6. – B. 112–119.
3. Narziyev, U.B. Milliy iqtisodiyot eksport salohiyatini oshirishda transport tizimining roli // Iqtisodiyot va ta’lim. – 2021. – №3. – B. 78–84.
4. Samatova, S.N. Transport logistika va eksport salohiyati // International Journal of Scientific Research. – 2024. – №2. – B. 91–97.
5. Shahparan, M., Ahmedov, S., Karimov, J. O‘zbekistonda xalqaro savdoda transport xizmatlarining o‘rni // International Journal of Applied and Advanced Multidisciplinary Research. – 2023. – №5. – B. 33–40.
6. Christopher, M. Logistika va ta’minot zanjiri boshqaruvi. – London: Pearson Education, 2016. – 305 b.
7. Bowersox, D., Closs, D., Cooper, M. Supply Chain Logistics Management. – New York: McGraw-Hill, 2019. – 498 p.
8. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Transport va logistika tizimini rivojlantirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi qarori. – Toshkent, 2022.
9. O‘zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo‘mitasi ma’lumotlari. Tashqi savdo va transport ko‘rsatkichlari bo‘yicha statistik to‘plam. – Toshkent, 2024.
10. Xalqaro transport koridorlari va logistika markazlarini rivojlantirish masalalari // Iqtisodiy tadqiqotlar jurnali. – 2023. – №7. – B. 55–63.